

KODANIKUÜHISKONNA ARENGUKAVA 2015-2020

TÖÖVERSION
10.12.2014

SISSEJUHATUS

12. detsembril 2002 Riigikogus heaks kiidetud Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioonis toodud eesmärkide ja põhimõtete¹ elluviimiseks peab Siseministeerium koos avaliku sektori ja kodanikuühenduste ühiskomisjoni² ning strateegiliste partneritega oluliseks uue kodanikuühiskonna arengukava koostamist, mis kehtiks aastatel 2015-2020 ning oleks jätkuks 2014. aastal lõppevale arengukavale (joonis 1).

Joonis 1. Kodanikuühiskonna valdkonna strateegilised dokumendid aastatel 2007-2014

Valdkondliku arengukava „Kodanikuühiskonna arengukava 2015-2020“ (edaspidi *arengukava*) üldeesmärk on **tegutsemisvõimekad kodanikuühendused ning ühiskondlikult aktiivsed elanikud**, panustades nii riigivalitsemise tulemusvaldkonna demokraatia ja kaasamise alavaldkonna eesmärgi „*kodanikualgatuse ja osalusdemokraatia edendamise kodanikuühenduste ja avaliku võimu koostöös*“ saavutamisse.

Tuginedes EKAKis ning kehtivas kodanikuühiskonna arengukavas sõnastatud väärtustele, jätkab arengukava demokraatliku ning avatud ühiskonna traditsiooni kujundamist ja kindlustamist ning loob EKAKile toimiva elluviimise süsteemi, millega aidata kaasa selle pikaajaliste prioriteetide saavutamisse: kodanikualgatuse tugisüsteemi toimimise tagamine ja arendamine, avaliku võimu ja kodanikualgatuse partnerlusel põhineva koostöökuultuuri juurutamine, heade koostöötavade tutvustamine ja laialdane kasutuselevõtt ning elukestva kodanikuhariduse aktiivne edendamine.

Arengukava viiakse ellu tihedas koostöös kodanikuühendustega ning see aitab kindlustada valitsusasutuste ühtset lähenemist valdkonnale ja panustab nende koostöö edendamisse valdkonna arendamisel. Kohalikel omavalitsustel on oluline roll kodanikuühenduste rahastamisel, sestap on arengukava ka suunanäitaja kohalikele omavalitsustele.

Arengukava haakub näiteks Sotsiaalministeeriumi (nt teenuste delegeerimine, sotsiaalne innovatsioon ja sotsiaalne ettevõtlus), Haridus- ja Teadusministeeriumi (nt kodanikuharidus, koolidemokraatia, noorte osalus), Kultuuriministeeriumi (nt eesti keelt mittekõnelevatele suunatud tegevused), Justiitsministeeriumi (laiem õiguskeskkond, statistika) ja Rahandusministeeriumi (kodanikuühendusi puudutavad andmed ja statistika) valitsemisalaga.

Siseministeerium arengukava elluviimise eest vastutajana peab oluliseks, et kõigis arengukava alavaldkondades oleksid riigile tugevad partnerid võimekate kodanikuühenduste näol. Oluline on tagada, et arengukava elluviimiseks oleks tagatud ressursid, vastasel korral on arengukava ja selle eesmärkide saavutamine formaalne, mitte sisuline.

¹ Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon. Kättesaadav: <https://www.siseministeerium.ee/30410/>

² EKAK rakendamise tegevuskavade elluviimise ja täitmise hindamise ning kodanikuühiskonna ja riigi koostöö arendamise valitsuskomisjoni istungi protokoll nr 2, 16.12.2013, päevakorrapunkt nr 2. Kättesaadav: https://www.siseministeerium.ee/public/Eesti_kodanikuuhiskonna_arengu_kontseptsio_.pdf

OLUKORRA ANALÜÜS

Üldiselt³ mõistetakse *kodanikuühiskonna* all inimeste omaalgatuslikku koostööd oma huvide järgimiseks ning avalike asjade arutamises ja otsustamises osalemiseks, samuti seda koostööd võimaldavaid ühendusi, võrgustikke ja institutsioone. *Kodanikuühenduste* all aga kodanike ühinemisvabaduse realiseerimise tulemusel moodustuvaid, kasumit mittetaotlevaid eri liiki ühendusi (mittetulundusühingud, sihtasutused, seltsingud jms), kuid mitte riigi ega või kohaliku omavalitsuse asutatud ühendusi.

Kodanikuühenduste rolli ühiskonnas⁴ võib jagada kolmeks: 1) nad aitavad ennetada ja lahendada sotsiaalseid probleeme, 2) nad osalevad kogukonda ja riiki puudutavate otsuste tegemises ning elluviimises ja 3) aitavad parandada ühiskonna sidusust, usaldust ja koostööd. Seega on kodanikuühiskond mitmekesine ning kodanikuühendused oma eesmärkide ja vajaduste poolest erinevad.

Kodanikuühendused omakorda võib jaotada tinglikult kaheks nende peamiste eesmärkide alusel: osa tegutseb peamiselt ekspressiivsete, osa aga instrumentaalsete eesmärkide nimel⁵. Esimesed püüavad säilitada ja edendada teatavaid normatiivseid väärtusi, nende puhul võib olla koostegutsemine ka eraldi eesmärk – näiteks laulukoorid, kirjandusringid ja spordiühingud. Teist tüüpi organisatsioonid aga püüavad saavutada kindlaid eesmärke, mille hulgas lihtsalt koostegutsemisest saadud rahuldus pole peamine – näiteks eri tüüpi huvikaitse, teatud sihtrühma olukorra parandamine, teenuste korraldamine või kohalik areng.

Arengukava põhimõtted on suunatud kogu kodanikuühiskonnale, eesmärkide ja meetmete lõikes on sihtrühmad konkreetsemalt määratletud. Valdavalt on tegevused suunatud instrumentaalsete eesmärkidega kodanikuühendustele, kes tegutsevad peamiselt avalikes huvides.

Järgnevalt on antud ülevaade kodanikuühiskonna hetkeseisust ning suurematest viimastel aastatel toimunud muutustest statistika ja uuringute põhjal. Samuti on käsitletud valdkonna üldiseid probleeme ning ohtusid/riske.

- ▣ **Eestis on kokku 31 372 mittetulundusühendust⁶**, sh 814 sihtasutust (SA) ja 30 558 mittetulundusühingut (MTÜ). Neist umbes pooled on korteri-, garaaži- jm ehitiste või maatükkide ühiseks majandamiseks loodud ühistud, mida ei loeta klassikaliselt kodanikuühiskonna osaks.
- ▣ **Peaaegu igas kolmandas tegutsevas MTÜs on palgalisi töötajaid.** Palgaliste töötajatega MTÜ-de osakaal on tõusnud 30,3% peale 2013. aastal võrreldes 28,5%-ga 2011. aastal.⁷ Kuigi viimastel aastatel on toimunud mõningane tõus, on tõenäoline, et 2010. aastal seatud sihttase 40% ei ole 2014. a lõpuks saavutatav. Samal ajal on **püsivabatahtlike kaasamise kogemusega kodanikuühenduste osakaal** vabatahtlike kaasavatest kodanikuühendustest koguni 78%⁸.

³ Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon. Kättesaadav: <https://www.siseministeerium.ee/30410/>

⁴ Robert D. Putnam (1994): Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy. Princeton, NJ: Princeton UP

⁵ Etzioni, Amitai (1961): A Comparative Analysis of Complex Organizations. London: Collier-Macmillan

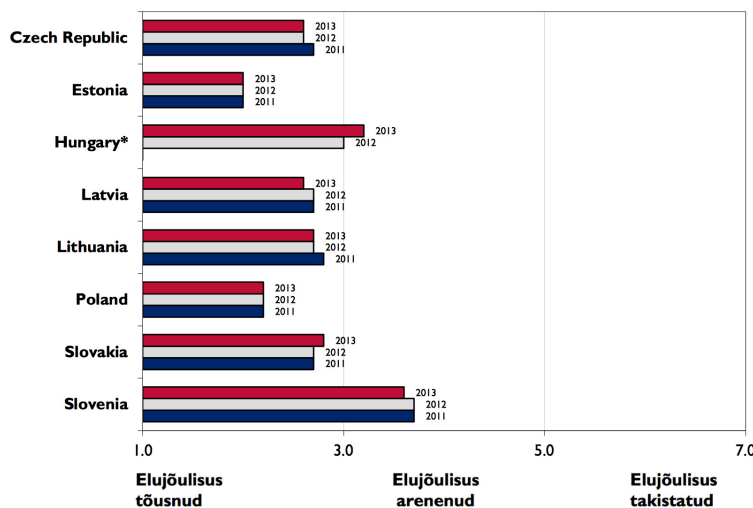
⁶ Äriregister, 1. novembri 2014 seisuga.

⁷ Eesti Statistikaamet, 2013. Statistiline profiil - majanduslikult aktiivsete üksuste (äriühingute, füüsilisest isikust ettevõtjate, asutuste, mittetulundusühingute) kogum, mida Eesti Statistikaamet kasutab majandusstatistika üldkogumina 1994. aastast.

⁸ Uuring „Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis”

- ▣ Nelja aastaga on tõusnud MTÜ töötajate keskmine brutopalk⁹. 2013. a lõpu seisuga on MTÜ töötajate brutopalk 414 eurot kuus, mis on ligi 60 eurot suurem kui 2010. aastal. Siiski ei pruugi see peegeldada mittetulundussektori vähest atraktiivsust tööandjana, kuivõrd sageli töötatakse MTÜ-des osalise koormusega, mis mõjutab ka siin toodud keskmist brutopalka.
- ▣ Kasvanud on kodanikuühendustele tehtud annetuste maht¹⁰. Tulumaksusoodustusega mittetulundusühenduste, sihtasutuste ja usuliste ühenduste nimekirja kuuluvatele kodanikuühendustele annetati 2013. aastal 17,3 mln eurot, mida on miljoni võrra enam kui 2012. aastal. Annetusi deklareerinud kodanikuühenduste arv on aga samal perioodil tõusnud 972-lt 1310-ni. Püsiannetajate osakaal elanikkonnast on aga vaid 12%¹¹.
- ▣ Eesti elanikest on viimase aasta jooksul osalenud vabatahtlikus tegevuses 31%¹², mis on sarnane Euroopa Liidu keskmisega (29%). Enim vabatahtlike on valdkondades nagu keskkonnakaitse, loodushoid, säästev eluviis, kohaliku elu edendamine ning noorsootöö ja töö lastega. Sealhulgas on regulaarsete vabatahtlike¹³ osakaal kõigist vabatahtlikus tegevuses osalenutest 34%, milles on kindlasti kasvuruumi.
- ▣ Umbes 2/3 Eesti elanikest väljendab pigem osalusdemokraatlike hoiakuid¹⁴ nagu „koos tegutsedes saavutab ühiskondlikes asjades enam kui üksinda.“ Seega on Eesti inimesed oma väärtusorientatsioonides ja hoiakutes vastuvõtlikud osalusdemokraatiale.

Eesti kodanikuühiskond on tugevalt arenenud (joonis 2) – meid iseloomustab teiste Kesk- ja Ida-Euroopa riikidega võrreldes hea koostöö ja seadusandlik keskkond, tugev tugisüsteem ning positiivne meediakajastus.

Joonis 2. USAID vabariikide elujõulisuse indeksi põhjariikide võrdlus

⁹ Maksu- ja Tolliametile esitatud palgaandmed

¹⁰ Maksu- ja Tolliametile esitatud INF 4 deklaratsiooni andmed. INF 4 deklaratsiooni esitavad kõik tulumaksusoodustusega MTÜ-de, SA-de ja usuliste ühenduste nimekirja kuuluvad isikud

¹¹ TNS Emor (2013) Heategevusalaste hoiakute uuring 2013. Uringuaruanne. Kättesaadav: https://www.siseministeerium.ee/public/Aruanne_heategevus_2013.pdf

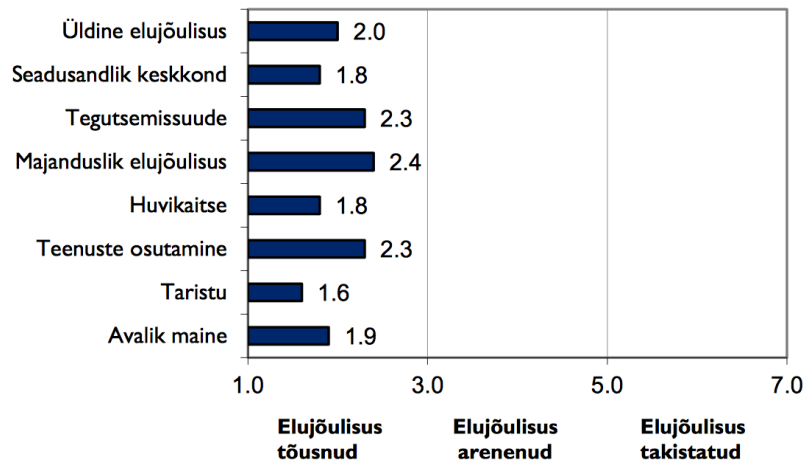
¹² Uus, M., Hinsberg, H., Mänd, T., Batueva, V. 2013. "Vabatahtlikus tegevuses osalemine Eestis 2013." Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. Kättesaadav: https://www.siseministeerium.ee/public/vabatahtlikus_tegevuses_osalemine_2013.pdf

¹³ Osakaal vabatahtlikest, kes on enda hinnangul viimase 12 kuu jooksul vabatahtliku tegevusega tegelenud regulaarselt (kindla aja tagant, nt kord nädalas, kuus või kvartalis).

¹⁴ Kodanikeühiskonna uurimis- ja arenduskeskus (2012). "Kodanikualgatust toetavad väärtused ja käitumismustrid Eesti elanikkonnas 2011-2012". Kättesaadav:

https://www.siseministeerium.ee/public/danikualgatust_toetavad_vaartused_ja_kaitumismustrid_Eesti_elanikkonnas_2011-2012_uuringu_teostaja_Kodanikeuhiskonna_uurimis-ja_arenduskeskus_Tallinna_Ulikool.pdf

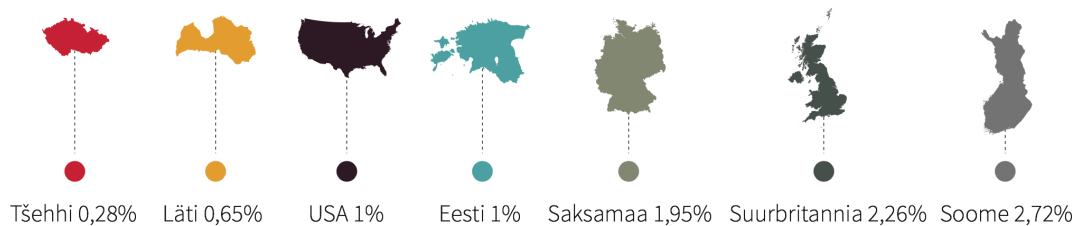
Jätkuvat arendamist vajavad aga kodanikuühenduste tegutsemisvõime ning finantssuutlikkus¹⁵ (joonis 3). Samuti tuleb senisest enam tähelepanu pöörata kodanikuühenduste osalemisele poliitika kujundamises, kaasamisele, sotsiaalsele ettevõtluse ja sotsiaalse innovatsiooni ning kodanikuühenduste potentsiaali arendamisele avalike teenuste osutajatena. Vähem tähtsad ei ole ka kodanikuühenduste võimekuse kaasata oma tegevuseks vajalikku ressursi ning nende huvikaitse tugistruktuuri arendamine.

Joonis 3. Eesti 2013. aasta näitajad USAID vabaühenduste elujõulisuse indeksis

Kodanikuühendused panustavad ka majandusse. Nad ostavad, müüvad, rendivad ruume, pakuvad tooted, teenused jms, lisaks koguvad liikmemakse. Nad loovad eeldusi majanduskasvuks, sest ühenduses tegutsemine, kas siis liikmena või vabatahtlikuna hoiab inimesi aktiivsetena, aitab levitada infot, ärgitab ühiskonnakeskset mõtlemist, liidab ja ühendab inimesi.

Kodanikuühenduste panusest sisemajanduse koguprodukti (SKP) info puudub, aga ainuüksi vabatahtliku tegevuse panus SKP-sse on Eestis umbes 1%, samal ajal, kui vastav näitaja on näiteks Saksamaal ligi 2% ning Soomes läheneb 3%-le (joonis 4)¹⁶.

Joonis 4. Vabatahtliku tegevuse majanduslik väärtus, protsent SKP-st.

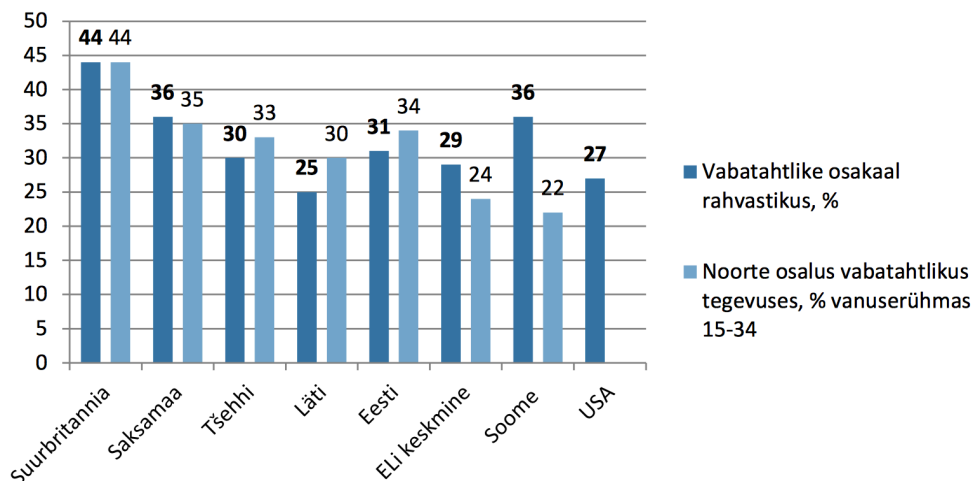
¹⁵ Vabaühenduste elujõulisuse indeks (USAID), 2013. Kättesaadav:

<http://ngo.ee/sites/default/files/files/Estonia+.pdf>

¹⁶ Uus, M., Hinsberg, H., Mänd, T., Batueva, V. 2013. "Vabatahtlikus tegevuses osalemine Eestis 2013." Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. Kättesaadav:

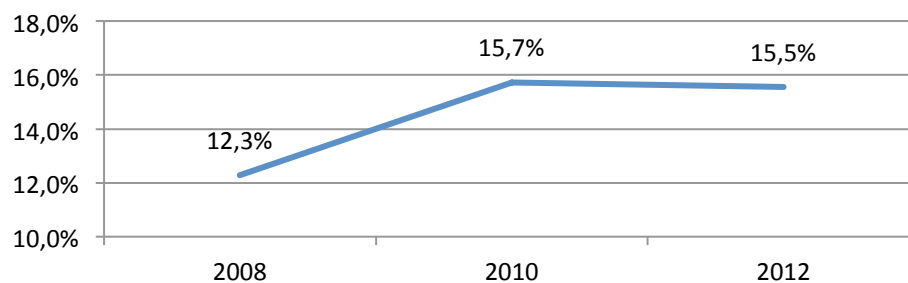
https://www.siseministerium.ee/public/vabatahtlikus_tegevuses_osalemine_2013.pdf

Teiste EL liikmesriikide lõikes on vabatahtlike osakaal rahvastikus võrreldav EL keskmisega (joonis 5).

Joonis 5. Vabatahtlike osakaal rahvastikus ja noorte hulgas. Allikas: võrdlus tugineb uuringute "Volunteering in the European Union" ja "Youth on the Move" andmetele, v.a. Eesti, mille puhul on kasutatud uuringu "Vabatahtlikus tegevuses osalemine Eestis 2013" omnibus-küsitluse andmeid

Vaadates elanike kuulumist kodanikuühendustesse ning nende osalemist väljaspool kodanikuühendusi, näeme, et umbes iga viies (21%) Eesti elanik on enda sõnul mõne kodanikuühenduse liige¹⁷. Elanikkonna mitteinstitutionaalse ühiskondlik-poliitilise osaluse määr¹⁸, mis iseloomustab osalemist väljaspool kodanikuühendusi, on näiteks 2008. aastaga võrreldes küll tõusnud, kuid aastatel 2010-2012 püsinud enam-vähem samal tasemel (joonis 6). 2014. aasta uuringu tulemused avaldatakse 2015. aasta sügisel.

Joonis 6. Elanikkonna mitteinstitutionaalse ühiskondlik-poliitilise osaluse määr aastatel 2008-2012.

Ent kuna kodanikuühenduste liikmeskonna suurus ei aita hinnata seda, kuivõrd tulemuslikult või mõjusalt kodanikuühendus tegutseb ning mitteinstitutionaalse ühiskondlik-poliitilise osaluse määr ei näita tegelikult elanike aktiivsust ühiskondlikes küsimustes kaasa rääkimises, vaid peegeldab pigem

¹⁷ Uus, M., Hinsberg, H., Mänd, T., Batueva, V. 2013. "Vabatahtlikus tegevuses osalemine Eestis 2013." Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. Kättesaadav:

https://www.siseministeerium.ee/public/vabatahtlikus_tegevuses_osalemine_2013.pdf

¹⁸ Osakaal elanikest, kes on viimase 12 kuu jooksul osalenud järgnevast kolmest tegevusest vähemalt ühes: 1) andnud allkirja palvekirjale/petitsioonile; 2) võtnud osa seaduslikust avalikust demonstratsioonist; 3) boikoteerinud mõnda toodet. Need kolm osalusdemokraatia vormi jäävad väljapoole mittetulundusühenduste või poliitiliste parteide tegevust, sestap näitavad mitteinstitutionaalse ühiskondlik-poliitilise osaluse taset kõige paremini.

kodanike rahulolematust tehtud otsustega, mis väljendub petitsioonides ja avalikel demonstratsioonidel osalemises või kampaaniamärgiste kandmises, saab mõlemat näitajat kasutada üldiste trendide hindamiseks, mitte eesmärkide saavutamiseks.

Senise töö tulemusena on, näiteks tänu SA Kodanikuühiskonna Sihtkapitali (edaspidi KÜSK) taotlusvoorudele, tõusnud kodanikuühenduste üleriigiliste katusorganisatsioonide ja võrgustike jätkusuutlikkus. Arenenud on ka kodanikuühenduste huvikaitse ja poliitika kujundamises osalemise võimekus. Paljud kodanikuühendused osalevad töörühmades, komisjonides ja muudes aruteludes. Samuti on kodanikuühendused panustanud Euroopa Liidu 2014-2020 struktuuritoetuste tingimuste läbirääkimisse. Tõusnud on ka kodanikuühenduste võimekus kaasata vabatahtlikke ning koguda annetusi.

2014. aasta lõpuni kehtinud arengukava on olnud tulemuslik näiteks kodanikuühenduste tegutsemist toetava keskkonna arendamisel. Täna on olemas ühelt poolt konkreetset ettepanekud seaduste muutmiseks, mõned neist, näiteks vabatahtlike kaasamise kulude hüvitamine kodanikuühendustes, ka juba jõustunud.

Arengukava koostamisel on arvestatud nelja tüüpi tulevikutrende:

- ▣ avaliku sektori toetused tulevikus pigem vähenevad ja konkurents neile kodanikuühenduste seas suureneb. Samuti kasvab huvi ja vajadus äri sektori toetuste kaasamise järele. Oluliseks muutub riigi mitterahaline toetus ning panus kodanikuühenduste tegutsemiskeskonda;
- ▣ kodanikuühenduste tähtsus teenuste osutajatena tõuseb, sest avalik sektor vajab ja otsib partnereid, kes oleksid võimelised pakkuma kvaliteetseid ja professionaalseid teenuseid;
- ▣ kodanikuühenduste roll suureneb ka poliitika kujundamises osalemisel, ühes sellega ka kodanikuühenduste vastutus. Oluline on järgnevatel aastatel pöörata tähelepanu kodanikuühenduste sisedemokraatiale ning katus- ja esindusorganisatsioonide töö läbipaistvusele. Samal ajal on oluline pidada silmas, et nii teenuste pakkujad, huvikaitseorganisatsioonid kui teised riigi strateegilised partnerid vajavad tõhusaks tegutsemiseks stabiilset rahastust;
- ▣ sektoritevahelised erinevused vähenevad. Sellega kaasneb näiteks ärimudelite kasutamine, eelkõige omatulu teenimine, kodanikuühendustes ning vajadus kasvatada neis teenuste osutamise ja arendamise kompetentsi.

Selleks, et aidata kodanikuühendustel täita nende rolle, tuleb piiratud ressursside tingimustes keskenduda vähematele ja konkreetsematele tegevustele kui seni. **Seepärast on arengukavas võetud viie prioriteetse suuna asemel fookusesse kaks: osalemine ning kodanikuühenduste mõju ühiskondlike probleemide ennetamisele ja lahendamisele.** Ülejäänud valdkonnad toetavad kodanikuühiskonda tugistruktuurina ehk tagavad vahendid ja eeldused selle arenguks.

Arengukava kaks esimest alaeesmärki on ühtmoodi olulised, kolmas alaeesmärk aga aitab kaasa esimese kahe saavutamisele.

Järgnevalt on alaeesmärkide lõikes põgusalt avatud teemat ja antud ülevaade seniste tegevuste tulemustest ning takistustest, tutvustatud peamisi probleeme, mida arengukavaga lahendada hakatakse ning seejärel toodud rakendusplaani meetmete lõikes ülevaade plaanitud tegevustest.

ALAEESMÄRK 1: KODANIKUÜHENDUSTE POLIITIKA KUJUNDAMISES OSALEMINE ON ÜHISKONNAS LOOMULIK JA VÄÄRTUSTATUD

Oluline osa kodanikuühiskonnast puudutab avaliku võimu ja kolmanda sektori vahelisi suhteid. Kodanikuühenduste, aga ka ekspertide ja ettevõtete kaasamisega kavandatud ja teostatud poliitika

vastab paremini ühiskonna tegelikele ootustele ja vajadustele. Kuigi osalemist ja kaasamist saab vaadata erinevates tähendustes, keskendub arengukava ekspertide, organiseerunud huvirühmade (kodanikuühenduste) ja laiema avalikkuse osalemisele nii riigi kui kohalikus poliitikas, aga ka kodanikuühenduste seisukohtade kujundamisele oma liikmete ja võrgustikuga. Eesmärgiga keskendutakse ühele kodanikuühenduste kolmest rollist ühiskonnas ehk rollile, kus kodanikuühendused osalevad kogukonda ja riiki puudutavate otsuste tegemises ning elluviimises. Kaudselt puudutab see ka teist rolli – kodanikuühendused aitavad parandada ühiskonna sidusust, usaldust ja koostööd.

Kodanikuühiskonna arengukavas 2011-2014 seati eesmärk laiendada kaasamist ning parandada selle kvaliteeti. Senised tegevused aga on keskendunud peamiselt kõikvõimalikele koolitustele ja näiteks kaasamise käsiraamatu täiendamisele. Samuti on KÜSK pakkunud erinevate taotlusvoorudega võimalusi kodanikuühendustele tegeleda oma huvikaitsevõimekuse tõstmisega. Heade näidetena saab tuua ka kaasamiskoordinaatorite võrgustiku loomise ja kaasamise hea tava kinnitamise 2011. aastal Vabariigi Valitsuses.

Osalemise võtmes on oluline ka Eesti tegevuskava avatud valitsemise partnerluses osalemisel 2014-2016, millest ka arengukava esimeses eesmärgis paljuski eeskuju on võetud.

Keskne probleem, mida uues arengukavas lahendada hakata, seisneb osapoolte erinevas ja pigem väheses arusaamas teise poole ülesannetest, vajadustest ja võimalustest, sestap ka erinevates ootustes osalemisele. Kui avalik sektor ootab, et kodanikuühendused esitaksid selgeid, läbimõeldud ja suurt pilti arvestavaid ettepanekuid, ootavad kodanikuühendused pigem lihtsamaid osalusvõimalusi, avatust ja valmidust aruteludeks ning kaasamõtlemit. Oluline mõte, mis uues arengukavas on varasemaga teisiti, seisneb kaasamise teemadelt avatuma poliitika kujundamise, paremate lahenduste otsimise jm poole liikumises, st kaasamist käsitletakse arengukavas kui üht meetodit tegevuste elluviimiseks, mitte eraldi eesmärki.

Osalemist toetavate hoiakute ja väärtuste osas on peamiseks probleemiks, et üle poole Eesti elanikest pole kokku puutunud kodanikualgatusliku tegevusega või pole aktiivsed väljaspool valimisi. Väljaspool formaalharidust ollakse kodanikuhariduse võimalustest vähe teadlikud, kuigi kodanikuühendused tunnevad oma rolli selles. Uues arengukavas on võetud senise laia fookuse asemel lahendada vaid probleemid, mis on kodanikuhariduse arenguks olulised, kuid jäävad teiste poliitikavaldkondade ulatusest välja.

Selleks, et eeltoodud kitsaskohti lahendada, pidasid eksperdid, partnerid ja teised aruteludel osalejad oluliseks keskendumist kolme tüüpi tegevuste kogumile: teadlikkus, kultuur ja kodanikuharidus.

- ▣ MEEDE 1: Osalemis- ja koostöövõimaluste mitmekesistamine ja teadlikkuse parandamine olemasolevatest
- ▣ MEEDE 2: Osalemis- ja kaasamisalase võimekuse parandamine ja ühtlustamine
- ▣ MEEDE 3: Osalemist toetavate hoiakute kujundamine koostöös kodanikuühendustega

ALAEESMÄRK 2: KODANIKUÜHENDUSTE MÕJU ÜHISKONDLIKE PROBLEEMIDE ENNETAMISELE JA LAHENDAMISELE NING INIMESTE HEAOLU PARANDAMISELE ON KASVANUD SOTSIAALSE INNOVATSIOONI, SOTSIAALSE ETTEVÕTLUSE JA AVALIKE TEENUSTE OSUTAMISE KAUDU

Selle eesmärgiga aidatakse kaasa kodanikuühenduste rollile, kus ühendused aitavad ennetada ja lahendada sotsiaalseid probleeme. Võtmeprobleemiks on keeruliste, mitmetahuliste ja lahendamisel paljude osapoolte ühist pingutust nõudvate ühiskondlike probleemide süvenemine – vananev

ühiskond, tervishoid ja hooldusteenused, aga ka keskkonnaküsimused ning demograafilised probleemid. Ühe lahendusena nähakse sotsiaalse innovatsiooni kasutusele võtmist.

Sotsiaalse innovatsiooni all mõeldakse loomingulisi ning värskeid väärtusi loovaid lahendusi, millel on pikaajaline mõju ja mis tõstavad inimeste heaolu. Sotsiaalne innovatsioon on uued ideed, tooted, teenused ja mudelid, mis ühelt poolt vastavad ühiskondlikele vajadustele (ja teevad seda tõhusamalt kui alternatiivne lahendus) ning teisalt loovad uusi sotsiaalseid suhteid ja koostööd. Sotsiaalne innovatsioon on seega nii mõtteviis kui ka protsess, mis seob ideid praktika(te)ga.

Kui sotsiaalne innovatsioon on käsitletav ühiskondlike uuenduste mõtestamise ja protsessi kirjeldamise raamistikuna, siis tänapäeval on selle levinuim vorm on sotsiaalne ettevõtlus. Sestap on seda ka arengukavas sama eesmärgi all käsitletud. Klassikalises mõttes on levinuim vorm endiselt avalike teenuste delegeerimine.

Sotsiaalne ettevõtlus tähendab ärilise tegevuse sidumist ühiskondliku eesmärgiga, pakkudes uute ja loovate toodete-teenuste müügiga lahendusi pikaajalistele probleemidele ühiskonnas. Sotsiaalne ettevõtte tegutseb mingi konkreetse ühiskondliku eesmärgi saavutamise nimel, kasutades selleks ettevõtlusega teenitud tulu. Sotsiaalsed ettevõtted võivad olla nii äriühingud kui ka mittetulundusühingud, nad on hübriidid, mis asuvad nii turu, avaliku kui kolmanda sektori piirimal.¹⁹

Avalike teenuste delegeerimine on selline olukord, kus avalik võim annab avaliku teenuse osutamise üle eraettevõttele, mittetulundusühendusele või teisele avaliku võimu asutusele, kuid säilitab kontrolli ja vastutuse teenuse pakkumise üle. Kuigi avalikul sektoril puudub otsene kohustus eelistada kodanikuühendusi avalike teenuste osutamise partnerina äriettevõtetele või teistele avaliku sektori üksustele ning ka seadusandlus seab partneri valikule piire, kuid just kodanikuühenduste kaasamisel võib olla mitmeid eeliseid. Paljudes valdkondades on kodanikuühendustel ainulaadsed teadmised ja kompetentsus, kuna neil on otsene ja lähedane suhe eri ühiskonnagruppidega (nt kogukonnad või ka riskirühmad)²⁰. Kodanikuühenduste vastu arvatakse olevat sihtrühmades suurem usaldus ning eeldatakse, et kodanikuühendused on võimelised looma silla kõige haavatavamate sihtgruppide ja ühiskonna vahel.

Avalikke teenuseid delegeerib kodanikuühendustele 63% kohalikest omavalitsustest (KOV), mis hõlmavad umbes 87% Eesti elanikest²¹. See ei ole küll väike näitaja, kuid samas jääb alla seni eesmärgiks olnud 70%-le. Avalike teenuste delegeerimisel kodanikuühendustele ei ole viimasel neljalviiel aastal radikaalseid muutusi toimunud – avalike teenuste delegeerimise määr on kõige rohkem tõusnud keskmise suurusega KOVides (69%-lt 81%-ni) ja suurlinnades, kuid samal ajal ei olnud 74%-l KOVidest, kes ei ole viimasel kahel aastal avalikke teenuseid kodanikuühendustele delegeerinud, selliseid kokkuleppeid ka enne 2013. aastat²². Seetõttu on vaja selle teemaga senisest jõulisemalt tegeleda.

¹⁹ Lillemets, A. (2011) "Eesti sotsiaalse ettevõtluse kogemuste ja olukorra kaardistamine. Uuringu aruanne."

Kättesaadav:

https://www.siseministeerium.ee/public/Eesti_sotsiaalse_ettevotluse_kogemuste_ja_olukorra_kaardistamine.pdf

²⁰ Lember, V., N. Parrest ja E. Tohvri (2011) "Vabäühendused ja avalikud teenused: partnerlus avaliku sektoriga. Ülevaade ja juhised." Kättesaadav:

<http://www.ngo.ee/sites/default/files/files/Vabäühendused%20ja%20avalikud%20teenused%20-%20partnerlus%20avaliku%20sektoriga.pdf>

²¹ Uus, Maiu, Tatar, Merit, Vinni, Rauno. 2014. Avalike teenuste delegeerimine vabäühendustele 2014. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. Avaldamata.

²² Samas

Jättkuvalt delegeritakse enim teenuseid kodanikuühendustele kultuuri ja vaba aja (69% KOVidest), spordi (68%) ning piirkondliku elu edendamise (55%) valdkondades. Enim kasvuruumi on aga näha sotsiaalhoolekande- ja teenuste ning tervishoiuteenuste delegerimises kodanikuühendustele. Hetkel delegeritakse ses valdkonnas 43% KOVides²³.

Kodanikuühiskonna arengukavas 2011-2014 keskenduti tugevama partnerluse toetamisele avalike teenuste arendamisel, keskendudes läbipaistvusele (teenusstandardid), jätkusuutlikkusele (partnerlus ja pikaajalised lepingud) ning teenuste kvaliteedile (kodanike rahulolu teenustega). Elluviidud tegevused aga jäid valitsemisalakeskseks ning kuigi teemat puudutati palju näiteks "Kodanikuühenduste riikliku rahastamise korrastamise programmi" raames, sai see siiski teistega võrreldes vähem tähelepanu. Olulisemad tegevused, mis viimasel neljal aastal valdkonda mõjutanud on, puudutavad sotsiaalsete ettevõtete õigusliku regulatsiooni analüüsimist, juhendmaterjali ja näidislepingute koostamist avalike teenuste üleandmiseks kodanikuühendustele ning teenusstandardite väljatöötamist peamiselt Sotsiaalministeeriumi valitsemisalas. Tegevust alustas Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik ning sotsiaalsete ettevõtete inkubaator SEIKU.

KÜSKI panus avalike teenuste delegerimise teemasse on olnud märkimisväärne – Šveitsi vabaühenduste fondi kaudu arendati ja tugevdati kolmanda ja avaliku sektori vahelist koostööd avalike teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi tõstmisel, et aidata kaasa sotsiaalse sidususe suurendamisele ja kohalike elanike tervist soosiva elukeskkonna kujundamisele. KÜSK on korraldanud seitsme taotlusvooru kaudu ligi 120 projekti elluviimist, millega on toetatud nii teenuse arendamise väljatöötamist ja äriplaani koostamist kui ka teenuse osutamiseks ehk äriplaani elluviimist. 79-st toetatud ühendusest 56 on koostöös KOVide ja ministeeriumitega üle Eesti käivitanud ja arendanud mitmeid vajalikke avalikke teenuseid, eelkõige on pakutud erinevaid sotsiaalteenuseid nii lastele, lastevanematele, peredele, noortele, eakatele jne. Aastatel 2011-2013 on toetatud projektides kaasa löönud kokku 71 KOVi, mis moodustab kolmandiku tänastest KOVidest. Projektide tulemus ja mõju avaldub aga tõenäoliselt hiljem ning saab olema kajastatud mõnes arengukava täitmise aruandes.

Ühe hiljutise algatusena korraldas KÜSK sotsiaalse innovatsiooni konkursi, kus otsiti uusi ja innovaatilisi lahendusi ühiskondlikele probleemidele. Konkursile esitati enam kui 20 ideed ühiskondlike probleemide uudsel viisil lahendamiseks, kuid käesolevaks hetkeks pole konkursi võitja veel selgunud.

Arengukava koostamiseks korraldatud aruteludelt kerkisid esile nii avalike teenuste delegerimise kui sotsiaalse ettevõtlusega seotud õigusküsimused, kodanikuühenduste maine ning elanike teadlikkuse märksõnad. Kodanikuühendused, poliitikauuringute keskus Praxis, Riigikontroll ja valitsuski on osutanud tähelepanu teenuste osutamise standardite puudumisele. Veel avaldamata uuring avalike teenuste delegerimise hetkeseisust lubab öelda, et probleem on endiselt aktuaalne - 79% KOVidest küll kasutab kodanikuühendustele delegerides miinimumstandardeid ja/või teenuste sisukirjeldusi, kuid vaid 24% on seadnud lepingus vm kirjalikul viisil nõuded teenuse mahule ja kvaliteedile.²⁴

Samuti on KOVide praktika avalike teenuste delegerimisel küllalt erinev ning sõltub suuresti selle juhtide teadmistest, hoiakutest ja väärtustest. Avalik võim käsitleb avalike teenuste delegerimist kodanikuühendustele tihti kui pelgalt rahastamist ning jätab seetõttu kodanikuühendused partnerluses ebavõrdsesse "saaja" rolli.

Üldine suund maailmas on eri sektorite vaheliste piiride hägustumine, kus ei ole enam oluline, kas avalikke teenuseid pakub avalik sektor ise või teeb seda äri- või mittetulundussektor. Seega on vajalik

²³ Samas

²⁴ Samas

vaadata laiemat pilti kui seni avalike teenuste delegerimise puhul tehtud on. Oluline on käsitleda teenuse osutamise erinevaid viise – võrgustike olulisus poliitika kujundamisel ja elluviimisel, *sotsiaalne innovatsioon* ja *sotsiaalne ettevõtlus*, teenuste koostöö ja partnerlus erinevate sektorite ja kodanike vahel kohaliku elu korraldamisel. Ka avalike teenuste hetkeolukorda kaardistavast uuringust selgus, et Eestis ollakse mõtteviisilt valmis uudseid koostöövorme laialdasemalt kasutama, kui selleks piisavad oskusi oleks.

Selleks, et eeltoodud kitsaskohti lahendada, pidasid eksperdid, partnerid ja teised aruteludel osalejad oluliseks keskendumist kolme tüüpi tegevuste kogumile: teadlikkus, võimekus ja tegevuskeskkond.

- ▣ MEEDE 1: Sotsiaalse innovatsiooni ja sotsiaalse ettevõtluse mõistete täpsustamine ning nendega seotud (koostöö)võimalustest teavitamine
- ▣ MEEDE 2: Kodanikuühenduste tegevusvõimekuse ja jätkusuutlikkuse parandamine
- ▣ MEEDE 3: Administratiivse keskkonna edendamine ja strateegilise toe pakkumine

ALAEESMÄRK 3: VÕIMEKAD KODANIKUÜHENDUSED, KELLEL PIISAVAD RESSURSID ARENGUKS JA MÕJUSAKS TEGUTSEMISEKS

Eesti kodanikuühiskond on sarnase ajalooga riikidega, peamiselt Kesk- ja Ida-Euroopa riikidega võrreldes oma elujõulisuselt esirinnas. Meid iseloomustab heal järjel kodanikuühiskonna tugistruktuur - eelkõige maakondlikud arenduskeskused ja nendes töötavad kodanikuühenduste konsultandid, aga ka KÜSKi olemasolu. Teised näitajad on aga Eesti puhul kehvemal järjel – eelkõige kodanikuühenduste tegutsemisvõimekus ning nende majanduslik elujõulisus. Võtmeküsimuseks on siin, kuidas koondada ja otstarbekalt kasutada tegevuseks ressursse – inimesi, teadmisi, lahendusi ja raha; teiseks kuidas olla avatud sihtrühmadele ja liikmetele osalemiseks.

Eesti elanikest 31% on osalenud viimase aasta jooksul vabatahtlikus tegevuses²⁵, mis on võrreldav Euroopa Liidu keskmisega (29%). Kuigi võrreldes 2009. aastal tehtud uuringuga, mille järgi oli vastav näitaja 47%, tundub muutus suur, on see siiski mitmeti selgitatav ega saa väita nagu vabatahtlikus tegevuses osalemise määr oleks tugevalt langenud. Ühelt poolt tajuvad inimesed vabatahtliku tegevuse olemust nüüdseks paremini, teiselt poolt on veidi muudetud metoodikat – näiteks ei loetud viimases uuringus vabatahtliku tegevuse alla enam doonorlust, annetamist ega heategevust laiemalt.

Vabatahtliku tegevuse all peetakse arengukavas silmas oma aja, energia või oskuste pakkumine vabast tahtest ja rahalist tasu saamata. Vabatahtlikud aitavad teisi või tegutsevad peamiselt avalikes huvides ja ühiskonna heaks. Samas, oma pereliikmete abistamist ning rahalisi või esemelisi annetusi ei loeta vabatahtlikuks tegevuseks. Vabatahtlik tegevus võib olla omal algatusel ehk iseseisev või osalemine mõne organisatsiooni algatatud ja ellu viidud tegevustes.

Kuigi tulumaksusoodustustega ühenduste nimekirja kuuluvatele kodanikuühendustele on annetatud 17,3 mln eurot ning see näitaja on aasta aastalt tõusnud, on samal ajal näiteks annetuste maht ühe kodanikuühenduse kohta vähenenud. Samas puudub täielik ülevaade kodanikuühendustele annetatud summadest, töötada saab vaid tulumaksusoodustustega ühenduste nimekirja kuulujate kohta käivate andmetega.

Annetuste all peetakse arengukavas silmas rahalisi või esemelisi kingitusi kodanikuühendustele, millega ei kaasne kohustusi.

²⁵ Uus, M., Hinsberg, H., Mänd, T., Batueva, V. 2013. "Vabatahtlikus tegevuses osalemine Eestis 2013." Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. Kättesaadav:

https://www.siseministerium.ee/public/vabatahtlikus_tegevuses_osalemine_2013.pdf

Lisaks toodud ressurssidele peetakse selle eesmärgi all silmas ka kodanikuühenduste mõju ja arengut toetavate tugiteenuste tagamist ning vabatahtlike kaasatuse parandamist. Need kõik aitavad kodanikuühendustel panustada arengukava kahe esimese eesmärgi ning kodanikuühenduste kolme rolli saavutamisse, mis ongi fookuses.

Tugiteenuste all peetakse arengukavas silmas kodanikuühendustele pakutavaid koolitus-, teavitus- ja nõustamisteenuseid, mida osutavad Eestis näiteks maakondlikud arenduskeskused, vahel ka katusorganisatsioonid oma liikmetele või võrgustikes.

Kodanikuühiskonna arengukavas 2011-2014 sooviti jõuta sinnani, et riik ning KOVid toetavad kodanikuühenduste tegevust ning kodanikuühendused ise on tegevus-, koostöö- ja jätkusuutlikud ning sotsiaalsete muutuste algatajad-elluviijad. Headeks näideteks on 2013. a kevadel valminud "Ühenduste rahastamise juhendmaterjal", mis sõnastab põhimõtted ja soovitused, kuidas nii riigiasutustes kui kohalikes omavalitsustes kodanikuühenduste riigieelarvelist rahastamist läbipaistvalt ning ausalt korraldada. Samuti on analüüsitud õiguskeskkonda annetuste kogumise, vabatahtliku tegevuse ning laiemalt maksuküsimustes – neist ettepanekutest on tänaseks ka mõni jõustunud.

KÜSK on end tõestanud kohaliku kodanikuühiskonna rahastajana, samuti toimib maakondades kodanikuühenduste nõustamine. Nõustamine jätkub ka 2015. aastal pärast seni kasutada olnud struktuuritoetusi juba siseriiklikust rahast KÜSKi koordineerimisel. Samuti toimivad erinevad kodanikuühenduste võrgustikud, kus koolitatakse, nõustatakse ning tehakse erinevates küsimustes koostööd. Seniste tulemuste põhjal võib öelda, et õigustatud tundub olevat süsteemsem ja nõu programmiline lähenemine, mis võib aidata saavutada paremaid tulemusi kui üksikute tegevuste elluviimine – näiteks ülalmainitud kodanikuühenduste rahastamise korrastamise tegevused.

Peamised väljakutsed seisnevad kodanikuühenduste väheses omatulu teenimise oskuses ning julguses mitmekesistada rahastusvorme. Nii annetuste kogumise kui vabatahtlike kaasamise ja motiveerimisega on kitsaskohti – ühel juhul ei käsitle kodanikuühendused annetuste kogumist tõsiseltvõetava alternatiivina avaliku sektori toetustele, teisel juhul on arenguruumi nii vabatahtlike kaasamise, juhendamise kui motiveerimisega. Kitsaskohti on ka õiguskeskkonnas, eelkõige näiteks erasektori raha kaasamise soodustamise ning kodanikuühenduste omatulu teenimise osas.

Organisatsioonid vajavad võimekaid inimesi, kes tahavad ühiskonnas või kogukonnas oluliste kitsaskohtadega tegeleda ning oskavad leida ja kasutada kodanikuühenduse töö tõhusaks juhtimiseks häid lahendusi.

Selleks, et eeltoodud kitsaskohti lahendada, pidasid eksperdid, partnerid ja teised aruteludel osalejad oluliseks keskendumist kolme tüüpi tegevuste kogumile: võimekus ja keskkond, vabatahtlik tegevus ning ressursid.

- ▣ MEEDE 1: Kodanikuühenduste mõju ja arengut toetavate tugiteenuste ning arenguprogrammide tagamine
- ▣ MEEDE 2: Vabatahtlike kaasatuse parandamine
- ▣ MEEDE 3: Kodanikuühenduste suutlikkuse parandamine koguda mõjusaks tööks vajalikke ressursse

ÜLDEESMÄRK KOOS MÕÕDIKUTEGA

ÜLDEESMÄRK: TEGUTSEMISVÕIMEKAD KODANIKUÜHENDUSED NING ÜHISKONDLIKULT AKTIIVSED ELANIKUD

Mõõdik	Algtase	Sihttase	Allikas
Kodanikuühenduste osakaal, kes saavad toetust kolmest või enamast rahastamisallikast ²⁶	38% (2014)	... (2020)	Uuring „Kodanikualgatusete institutsionaliseerimine Eestis“
Vabatahtlikus tegevuses osalemise määr ²⁷ ja keskmine vabatahtliku tegevuse maht ²⁸	31% / 63 tundi (2013)	.../... (2020)	Uuring „Vabatahtlikus tegevuses osalemise Eestis“
Eesti kodanikuühiskonna üldine elujõulisus ²⁹	2,0 (2013)	... (2020)	Vabaühenduste elujõulisuse indeks (USAID)
Elanike usaldus mittetulundusühingute vastu ³⁰	... (2014)	... (2020)	Uuring „Institutsioonide usaldusväärsus“

Võimekus oma tegevusi stabiilselt rahastada on kodanikuühenduste jaoks võtmetähtsusega aspekte, viimaks ellu oma põhikirjalisi eesmärgi. Sõltumine ühest või kahest allikast, eriti juhul, kui peamine tuluallikas on avaliku sektori toetus, vähendab kodanikuühenduse iseseisvust ning tegutsemise paindlikkust. On väga tõenäoline, et ühekülgse rahastamise korral võib rahastaja äralangemine tähendada organisatsiooni sisulise tegevuse lõppu. Sestap on üks olulisemaid mõõdikuid kodanikuühenduste tegutsemisvõimekuse hindamiseks **kodanikuühenduste osakaal, kes saavad toetust enam kui kolmest rahastamisallikast.**

Vabatahtlikul tegevusel on oluline roll mitmete probleemide lahendamisel – vabatahtlik tegevus tugevdab sotsiaalset sidusust, suurendab seotust ja kaasalöömist, stimuleerib kodanikuaktiivsust jpm³¹. Olles vabatahtlik, panustab inimene oma kogukonna arengusse, mis muuhulgas väljendub paremas majanduslikus ja sotsiaalses keskkonnas. Vabatahtlikud toovad kasu organisatsioonidele, kus tegutsevad ning saavad ennast arendada. Seepärast on elanike ühiskondliku aktiivsuse hindamiseks oluline mõõta **vabatahtlikus tegevuses osalemise määra.**

²⁶ Rahastamisallikad on liikmemaksud, KOVi toetused, toetused riiklikest fondidest või riigieelarvest, toetused era- või kohalikest fondidest, tulu majandustegevusest, toetused Eestis elavatelt eraisikutelt või Eesti ettevõtetelt, välisriikide valitsusasutustelt, ettevõtetelt, eraisikutelt või organisatsioonidelt, loteriid ja heategevus jm.

²⁷ Osakaal Eesti elanikkonnast, kes on viimase 12 kuu jooksul osalenud ühes või teises vabatahtlikus tegevuses, kui arvestada nii teadlikke kui mitteteadlikke vabatahtlikke. Vabatahtlikeks loetakse nii need vastajad, kes lugesid end vabatahtlikuks definitsiooni kohaselt kui ka need, kes on osalenud vähemalt ühes vabatahtlikus tegevuses, mille uuringu läbiviijad välja töid.

²⁸ Keskmiselt panustatud aeg vabatahtlikku tegevusse viimase 12 kuu jooksul kokku.

²⁹ Indeks koosneb seitsmest osast: seadusandlik keskkond, organisatsioonide tegutsemisvõime, majanduslik elujõulisus, eestkoste ja poliitikate mõjutamine, teenuste osutamine, infrastruktuur ja avalik maine. Hinnatakse skaalal 1-7, kus 1 on kõige parem ning 7 kõige kehvem näitaja.

³⁰ Vastus küsimusele „Kuivõrd Te usaldate järgmisi institutsioone? Kas täielikult usaldate, pigem usaldate, pigem ei usalda, üldse ei usalda, ei oska öelda (ei loeta ette). Allikas: Turu-uuringute AS uuring „Institutsioonide usaldusväärsus“

³¹ CIVIQ ja Hollandi kohalike omavalitsuste assotsiatsioon (2010). European Roadmap to 2010: Volunteering and Participation in the EU

Need kaks mõõdikut on ka omavahel seotud. Vabatahtlikus tegevuses osalejad peavad oluliseks kodanikuühenduste tegutsemisvõimekust, st ilma vabatahtlikus tegevuses osalemise suurendamiseks on oluline tegeleda ka vabatahtlike kaasavate kodanikuühenduste võimekuse tõstmisega. Vabatahtlikud leiavad, et organisatsioon peab pakkuma vabatahtlikule piisavalt tegutsemisvõimalusi, andma piisavalt tagasisidet ning tunnustama, koolitama ja juhendama vabatahtlikke, informeerima potentsiaalseid vabatahtlikke võimalustest jpm. Organisatsioon, mis suudab ühiskonda mõjutada, avaldab vabatahtlike kogemusele positiivset mõju³².

Kolmas mõõdik, **Eesti kodanikuühiskonna üldine elujõulisus**, annab hinnangu nõ suurele pildile, sisaldades erinevaid aspekte: seadusandlik keskkond, organisatsioonide tegutsemisvõime, majanduslik elujõulisus jne. See on ka hea mõõdik ses osas, et annab võimaluse hinnata Eesti olukorda paljude teiste sarnase minevikuga riikide seas nii Kesk- kui Ida-Euroopas.

Mõõdikut **elanike usaldus mittetulundusühingute vastu** käsitleme hinnanguna mittetulundusühingute tegevuse ning nende tulemuste kohta.

ALAEESMÄRGID KOOS MÕÕDIKUTEGA NING POLIITIKAINSTRUMENDID JA NENDE TULEMUSED

Järgnevalt on kirjeldatud olulisemaid probleeme, mida alaeesmärkidega lahendada püütakse. Probleemikirjeldused põhinevad suuresti 2014. a esimeses pooles korraldatud aruteludel ja kohtumistel erinevate ekspertide, riigiasutuste ning erinevas valdkonnas tegutsevate kodanikuühendustega, samuti läbi viidud uuringutel ja koostatud analüüsidel. Samuti on iga alaeesmärgi juures kirjeldatud kavandatud meetmeid ja olukorda sekkumiseks või olukorra kujundamiseks kavandatud põhimõtteid koos üldiste ootustega.

Oluline on rõhutada, et arengukava kaks esimest alaeesmärki on ühtmoodi olulised, kolmas alaeesmärk aga aitab kaasa esimese kahe saavutamisele.

ALAEESMÄRK 1: KODANIKUÜHENDUSTE POLIITIKA KUJUNDAMISES OSALEMINE ON ÜHISKONNAS LOOMULIK JA VÄÄRTUSTATUD

Mõõdik	Algtase	Sihttase	Allikas
Poliitikakujundamise kvaliteet	Määratakse hiljemalt 2015. a	... (2020)	Euroopa Liidu vahendite kasutamise eesmärgi „Poliitikakujundamine on terviklikum, kaasavam ja teadmispõhisem“ tulemusnäitaja
MTÜ-de osakaal, kes teevad regulaarset koostööd poliitilise parteiga / KOViga / valitsusasutusega ³³	1% / 42% / 13% (2014)	... (2020)	Uuring „Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis“
Osakaal elanikkonnast, kes väljendab	67% (2012)	... (2020)	Uuring

³² Allikas: uuring „Vabatahtlikus tegevuses osalemine Eestis 2009“

³³ Regulaarne koostöö on siin kasutatud samatähenduslikuna aastast aastasse korduva koostööga.

osalusdemokraatlikke hoiakuid ³⁴			„Kodanikualgatust toetavad väärtused ja käitumismustrid Eesti elanikkonnas“
---	--	--	---

Esimese alaeesmärgi puhul on oluline keskenduda sektoritevahelisele ja –ülelele koostööle, sest läbimõeldud otsuste eeldus on koostöö nii avaliku võimu ja kodanikuühiskonna kui kodanikuühenduste vahel. Samuti on oluline rõhutada, et kuigi alaeesmärgi juures ei ole kavas tegeleda otseselt üksikisikutega, vaid eelkõige kodanikuühendustega, on siiski üksikisiku tasand kaetud – ükski kodanikuühendus ei saa eksisteerida ilma nende tegevuses osalevate inimestega,

Osalemise puhul seisneb peamine probleem väheses teadlikkuses ehk selles, et otsustajad ei tähtsusta osalemisvõimaluste pakkumist ega sihtrühmade kaasamist. Teadmised sellest on küll olemas, kuid puudu on kaasamiseks vajalik ressurss, leidlikkus ning tahe. See väljendub hilises kaasamises, mistõttu kaasatavad ei jõua sageli ajapuuduses ja infokülluses orienteeruda nende jaoks olulistest teemades. Vähe kasutatakse uudseid koostöö- või osalusvorme, pöörates niimoodi vähe tähelepanu kodanikuühenduste erinevustele ja mitmekesisusele.

Peale selle, et poliitika kujundamises osalejad on passiivsed ning hõivatud, puudub ka kergesti hoomatav või filtreeritav informatsioon erinevatest käimasolevatest protsessidest. On küll olemas Eelnõude infosüsteem, kuid see on suunatud eelkõige valitsusasutustele, mitte sihtrühmadele, kes kaasa rääkida sooviksid. 2014. aastal jõustus Rahvakogust pärit idee seadustada nn petitsiooniõigus, millega kohustatakse Riigikogu arutama vähemalt 1000 kogutud allkirjaga märgukirju. Samas puudub internetipõhine arutelukeskkond selliste märgukirjade algatamiseks ning allkirjade kogumiseks.

Teine märksõna on kaasamise kultuur – puudub seire või järelevalve kaasamise hea tava või kaasamise põhimõtete järgimises. Nii ei ole haruldased näited, kui kaasamine on pelgalt formaalne, osapooled rahulolematud ning otsuse kvaliteet küsitav. Jätkuvalt on vaja tegeleda nii riigi kui KOV ametnike koolitamisega.

Kolmandaks on oluline tegeleda osalemise ja kaasamise alaste hoiakute kujundamisega koostöös kodanikuühendustega, mida arengukava kontekstis käsitletakse kodanikuharidusena. Kuivõrd kodanikuhariduse ja sageli ka kodanikuühiskonna olemus ei ole laiale avalikkusele selge, on see tinginud valdkonna killustatuse. Tagajärjeks kasiin kodanikuteadlikkus ning sellest, millist lisandväärtust kodanikuühiskond otsuste tegemisele pakkuda saaks. Üks sellise tagajärje väljendusvorme ongi osapoolte kaasamises. Selleks tuleb tegeleda hoiakute kujundamisega juba kooliõpilaste seas, soodustades näiteks koolide ja kodanikuühenduste koostööd erinevate mitteformaalhariduslike programmide käivitamiseks või edasiarendamiseks.

Alaeesmärgi meetmed jagunevad kolmeks: teadlikkuse tõstmine osalemis- ja koostöövõimalustest, osalemise ja kaasamise kultuuri parandamine ning osalemist toetavate hoiakute kujundamine koostöös kodanikuühendustega.

³⁴ Osakaal vastajatest, kes on täiesti või pigem nõus vähemalt ühega järgmistest väidetest: koos tegutsedes saavutab ühiskondlikes asjades enam kui üksinda, inimesed peaksid aktiivsemalt osalema ka ühiskondlike küsimuste lahendamisel, inimestel peab olema võrdne võimalus ühiskonnas tegutseda, sõltumata nende poliitilisest kuuluvusest või eelistustest jne.

Esimese meetme puhul keskendutakse peamiselt neljale tegevusele, mis aitavad osalemis- ja koostöövõimalusi mitmekesistada. Esiteks uudsete koostöövormide ja osalusmeetodite katsetamine ning hindamine, samuti olemasolevate levitamine. Teiseks nutika lahenduse loomine tellimuspõhiseks infoedastuseks riigis ja kogukonnas planeeritavatest otsustest ning neis kaasa rääkimise võimalustest. Sellega seonduvalt ka juba olemasolevate e-osalemise kanalite edasiarendamine ning võimalusel omavaheline seostamine. Neljandaks internetipõhise arutelukeskkonna loomisele, mis võimaldaks kodanikel algatada, kavandada, koostada ja seejärel ka digitaalselt allkirjastatuna esitada riigile ja kohalikule omavalitsusele kollektiivseid märgukirju.

Teise meetme puhul keskendutakse tegevustele, mis seostuvad kaasamise ja selle hea tavaga. Näiteks on kavandatud tegevusi kaasamispraktikate hindamiseks ning selle põhjal arendustegevuste planeerimiseks nii riigi kui KOV tasandil. Teise tegevusena seire korraldamine kaasamise hea tava järgimise üle, levitamaks nii häid kui halbu kaasamise näiteid. Kavandatud on ka kaasamiskoordinaatorite võrgustiku sisuline arendamine, kohalike omavalitsuste otsustusprotsesside avatumaks muutmine, aga ka kodanikuühenduste jaoks arenguprogrammi koostamine ja läbiviimine, et tõsta nende võimekust osaleda poliitika kujundamises.

Ette on nähtud ka tegevusi nii riigi kui KOV ametnike kaasamisalaseks koolitamiseks, samuti kaasamiseksperite koolitamiseks. Puudu ei ole ka "Ühenduste rahastamise juhendmaterjali" jätkuv tutvustamine, levitamine ning seire selle kasutamise üle. Samuti on oluline kodanikuühenduste strateegilise koostöö toetamine ning nende kaasamine kodanikuühiskonda ja selle arengut puudutavatesse küsimustesse.

Kolmandas meetmes keskendutakse osalemist ja kaasamist toetavate hoiakute kujundamisele koostöös kodanikuühendustega, st mitteformaalhariduslike programmide ulatuse ja mõju kasvatamisega, kodanikuharidusega tegelevate kodanikuühenduste võrgustikutöö toetamisega ning koolide ja kodanikuühenduste koostööprojektide toetamisega. Oluline on ka korrata rahvusvahelise IEA kodanikuhariduse uuringu ICCS läbiviimist Eestis 2016. aastal.

ALAEESMÄRK 2: KODANIKUÜHENDUSTE MÕJU ÜHISKONDLIKE PROBLEEMIDE ENNETAMISELE JA LAHENDAMISELE NING INIMESTE HEAOLU PARANDAMISELE ON KASVANUD SOTSIAALSE INNOVATSIOONI, SOTSIAALSE ETTEVÕTLUSE JA AVALIKE TEENUSTE OSUTAMISE KAUDU

Mõõdik	Algtase	Sihttase	Allikas
Uued teenuste osutamise viisid / inimeste arv, keda uued teenuste osutamise viisid puudutavad	... / ... (2014)	... / ... (2020)	Täpsustub
Teenuste kättesaadavus, kvaliteet, hind ja mõju	... (2014)	... (2020)	Täpsustub (kvalitatiivne mõõdik)
Osakaal MTÜdest, kes on saanud tulu avalike teenuste osutamisest / Osakaal MTÜdest, kes on teeninud viimasel aastal omatulu	23% (2014) / 13% (2010)	... / ... (2020)	Uuring "Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis"

Teise alaeesmärgiga soovitakse liikuda suunda, kus kodanikuühendused on võimekad ja mõjusad ühiskondlike probleemide ennetajad ja lahendajad, **kasutades selleks sotsiaalset innovatsiooni, sotsiaalset ettevõtlust ja/või avalike teenuste osutamist**. Selleks on oluline, et kodanikuühenduste pakutavad teenused on kliendikesksed, kvaliteetsed, ressursisäästlikud ning uuenduslikud. Seepärast keskenduvad ka alaeesmärgi mõõdikud just neile kolmele teemale.

Üks olulisemaid väljakutseid selle alaeesmärgi all on vähene sotsiaalse innovatsiooni lahenduste ja potentsiaali kasutamine. Põhjuseks eelkõige see, et sel teemal puudub konkreetne strateegiline partner ning puudu on ka poliitilisest toest ja tahtest. Samuti ei ole täna selget arusaama sotsiaalse innovatsiooni, sotsiaalse ettevõtluse, avalike teenuste jmt mõistetest ega praktikast. See aga pärsib valdkonna süsteemset arendamist. Probleemiks on ka valdkonna killustatus, st puudub horisontaalne koostöö teemasse panustavate riigiasutuste vahel. Selle üheks lahenduseks või vähemalt lahenduse poole liikumiseks on alaeesmärgi ulatuses strateegilise partneri leidmine kodanikuühiskonnast.

Sageli on kodanikuühenduste suutlikkus osutada näiteks avalikke teenuseid madal – esineb nii juhtimis- kui huvikaitsesuutmatust, aga ka puudusi majandamis- ja läbirääkimisoskustes. Avalike teenuste delegeerimist kodanikuühendustele takistab kodanikuühenduste kui potentsiaalsete teenuste osutajate jaoks mõeldud praktiliste tööriistade puudumine kombineerituna koolituste, nõustamiste jm tugitegevustega. Selliste tööriistade loomine ja senisest laiem levitamine aitaks lahendada ka probleemi, kus avalike teenuste delegeerijate ei ole piisavat teadlikkust kodanikuühendustele delegeerimise eelistest ja võimalustest.

Kolmas, kuid vahest olulisim probleem väljendub tegevuskeskkonnas. Kuivõrd näiteks sotsiaalne ettevõtlus on Eestis võrdlemisi uus mõiste, ei ole seni selle õigus- ega maksukeskkonna kujundamisele palju rõhku pandud. Selleks, et sotsiaalset ettevõtlust edendada, on tarvis algatada arutelu võimalike maksuerisuste kasutamise, sotsiaalse mõju arvestamise riigihangete korraldamisel jm küsimustes. Jätkuvalt on ka probleemiks delegeeritavate teenuste kvaliteedikriteeriumite, -standardite ja –vormide puudumine ning nõustamisteenuse puudumine nii kodanikuühendustele kui avalike teenuste delegeerijatele.

Alaeesmärgi meetmed jagunevad kolmeks: teadlikkuse tõstmine sotsiaalse innovatsiooni ja sotsiaalse ettevõtluse võimalustest, kodanikuühenduste võimekuse parandamine aitamaks kaasa ühiskondlike probleemide ennetamisele ja lahendamisele ning selleks vajaliku tegutsemiskeskonna arendamine.

Esimese meetmega keskendutakse tegevustele, mis tõstavad teadlikkust eelkõige sotsiaalsest innovatsioonist ja sotsiaalsest ettevõtlusest – kummagi mõiste defineerimine ja täpsustamine ning kommunikatsioon. Samuti valdkondadeülese koostöö toetamine ja heade praktikate jagamine, et tagada valdkonna eestvedaja olemasolu.

Teise meetmega on ette nähtud tegevused, mis puudutavad kodanikuühenduste võimekuse tõstmist nii sotsiaalse innovatsiooni, sotsiaalse ettevõtluse kui avalike teenuste osas. Näiteks valdkonna strateegilise partneri tegevuse toetamine, kodanikuühenduste teadmiste ja oskuste arendamine koolituste, arendusprogrammide jm kaudu ning praktiliste juhendite või tööriistade loomisega. Oluline on jätkata toetustega kodanikuühendustele, et aidata neil käivitada ja arendada avalikke teenuseid ning tegeleda kodanikuühenduste omatulu teenimise alase võimekuse tõstmisega. Samuti on kavandatud konkursside korraldamine sotsiaalse innovatsiooni katseprojektide toetamiseks ja erinevate finantsinstrumentide kaasamine sotsiaalse ettevõtluse ja sotsiaalse innovatsiooni edendamiseks.

Kolmanda meetmega keskendutakse tegevustele, mis puudutavad tegutsemiskeskonda. Näiteks maksu- ja õiguskeskkonna alased küsimused ja neis arutelu algatamine, erinevate kvaliteedikriteeriumite, -standardite ja –vormide ettevalmistamine ja levitamine ning “Ühenduste rahastamise juhendmaterjali” täiendamine avalike teenuste delegeerimise osaga. Oluline on pöörata tähelepanu ka avalike teenuste delegeerijate ja osutajate nõustamisele ning kodanikuühendustele ühiskondliku mõju hindamiseks veebitööriista loomisele.

ALAEESMÄRK 3: VÕIMEKAD KODANIKUÜHENDUSED, KELLEL PIISAVAD RESSURSID ARENGUKS JA MÕJUSAKS TEGUTSEMISEKS

Mõõdik	Algtase	Sihttase	Allikas
MTÜde osakaal, kes kaasavad oma tegevusse vabatahtlikke	68% (2014)	... (2020)	Uuring "Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis"
Tulumaksusoodustustega ühenduste nimekirja kuulujatele tehtud annetuste kogusumma ³⁵	17,3 mln eur (2013)	... (2020)	Maksu- ja Tolliamet (INF 4 deklaratsioonid)
Palgaliste töötajatega MTÜ-de osakaal ³⁶	30,3% (2013)	... (2020)	Eesti Statistikaamet

Kolmanda alaeesmärgi roll arengukavas on tagada, et Eestis oleks võimekaid kodanikuühendusi, kellel on arenguks ja mõjusaks tegutsemiseks piisavalt ressursse. Tegemist on nõ toetava eesmärgiga arengukava kahele esimesele eesmärgile, sest võimekad kodanikuühendused võimekate kodanikuühenduste pärast ei aita kaasa sünergiale, parandamaks Eesti ja eestimaalaste elukvaliteeti.

Kuigi kodanikuühiskond on suuresti iseseisev valdkond, saab riik nende tegutsemiseks luua soodsa keskkonna ning toetada kodanikuühendusi nende eesmärkide saavutamisel. Seda on arengukavas käsitletud kui *tugiteenust* kodanikuühendustele. Tugiteenused on nii riigi pakutavad rahastusvõimalused või kodanikuühenduste nõustamine, kuid ka kodanikuühenduste endi pakutavad koolitused ja tugi oma liikmetele või võrgustikule.

Esimene probleemide kogum puudutab rahastusvõimalusi – projektikonkursside kaudu ja muud moodi kodanikuühenduste toetamine ei ole alati läbipaistev ega ligipääsetav kõigile asjasse puutuvatele kodanikuühendustele. Sellega aga kaasneb raha ebaefektiivne kasutamine, mis ei aita kaasa kodanikuühenduste suutlikkuse tõstmisele. Rahastajatel on sageli segamini erinevad rahastusliigid nagu tegevus- või projektitoetus ning avalike teenuse delegeerimine. Samal ajal on kitsaskohaks see, et kodanikuühendusi ei nähta tulu teenijatena – sageli levib suhtumine, et kodanikuühendused peavadki tegutsema vabatahtlikkuse alusel või elatuma projektitoetustest. Kuna kodanikuühiskond on mitmekesine, on kahtlemata ka suur hulk selliseid kodanikuühendusi, kes tegutsevadki vabatahtlikkuse alusel, kuid samal ajal on hulk suuremaid kodanikuühendusi, kes soovivad kaasa rääkida poliitika kujundamise protsessis ning pakkuda sihtrühmale erinevaid tooteid või teenuseid. Oluline on tegeleda kodanikuühenduste juhtide suutlikkuse tõstmisega, eriti viimati toodu puhul.

Umbes kaks kolmandikku tegutsevatest kodanikuühendustest kaasab oma tegevusse vabatahtlikke, sestap on vabatahtlikud kodanikuühenduse jaoks oluline ressurss avaliku sektori toetuste, annetuste ning omatulu kõrval. Vabatahtlikus tegevuses osalemise üks motivaatoritest on saadav tunnustus, selleks on oluline jätkata vabatahtlike ja nende kaasajate tunnustamisega. See aitab kaasa ka elanikkonna teadlikkuse tõstmisele erinevatest vabatahtlikuna tegutsemise võimalustest ja kasust,

³⁵ Maksu- ja Tolliametile esitatud INF 4 deklaratsiooni andmed. INF 4 deklaratsiooni esitasid kuni 2011. a-ni kõik tulumaksusoodustusega MTÜ-de, SA-de ja usuliste ühenduste nimekirja kuuluvad isikud, erakonnad, avalik-õiguslikud ülikoolid ja haiglaid haldavad isikud, kuid pärast seda on INF 4 esitamine kohustuslik vaid antud nimekirja kuuluvatele ühingutele. Need, kes saavad maksustavaid annetusi ehk ei kuulu tulumaksusoodustusega ühingute nimekirja, saadud annetusi ei deklareeri, sest on juba andja poolt deklareeritud ja maksustatud.

³⁶ Vähemalt ühe palgalise töötajaga MTÜ-de osakaal majanduslikult aktiivsetest (st Eesti Statistikaameti kasutatava statistilise profiili kuuluvatest) MTÜ-dest.

mis ei ole täna veel piisav. Oluline on, et vabatahtlikel ja vabatahtlike kaasajatel oleks võimalus saada tegutsemiseks vajalikku infot, olgu see siis infoportaali või piirkondlike nn vabatahtlike tugikeskuste kaudu.

Vabatahtlike kaasamise kõrval on kodanikuühenduste jaoks oluline ka annetuste kogumine ning omatulu teenimise võimalus. Seni ei ole näiteks annetusi koguvate kodanikuühendustega süsteemselt tegeletud, mis on pärssinud heade praktikate levitamist ning selle kaudu annetuskultuuri edendamist. Kodanikuühiskonna arengukava 2011-2014 raames välja töötatud annetuste kogumise heale tavale on vajalik juurutussüsteem kodanikuühenduste juhendamise, nõustamise, koolitamise jm kujul. Jätkuvalt on kodanikuühenduste ja ka annetajate, eriti äri sektorist, takistuseks annetuste mahaarvamise madal piirmäär, mille tõstmiseks on vajalik jätkuvalt tööd teha, et Eestis kehtiks annetuste kogumist ja suurust soodustav õiguskeskkond. Võtmesõnaks on ka erinevate tööriistade, juhendite jm puudumine kodanikuühenduste võimaluste kohta teenida omatulu. Uue teemana tuuakse arengukavas sisse ka kodanikuühenduste ühiskondliku mõju hindamise juurutamine, mis aitab kodanikuühendustel oma potentsiaalsete toetajate, sihtrühma jt seas selgelt ja arusaadavalt kommunikeerida oma ühiskondlikku panust.

Alaeesmärgi meetmed jagunevad kolmeks: kodanikuühenduste tegutsemiskeskonna parandamine, vabatahtlike kaasatuse parandamine ning kodanikuühenduste võimekuse parandamine, et aidata neil kaasata vajalikke ressursse.

Esimese meetmega keskendutakse tegutsemiskeskonnale ehk nõ tugiteenustele, mida riik ja kodanikuühendused ise pakkuda saavad. Jätkatakse rahaliste toetustega kodanikuühendustele, suurendamaks nende mõju ning tõstmaks nende erinevaid võimekusi. Jätkatakse ka alustavatele ja tegutsevatele kodanikuühendustele koolitus- ja mentorprogrammide korraldamisega ning piirkondliku nõustamisteenusega nii alustavatele kui tegutsevatele kodanikuühendustele.

Kodanikuühenduste jaoks on oluline ka Kohaliku omaalgatuse programmiga jätkamine, mis on oluline just väiksematele ja kogukonna piires tegutsevatele kodanikuühendustele. Vajalik on keskenduda ka vene töökeelega kodanikuühenduste tegutsemisvõimekuse parandamisele ning laiemalt ka kodanikuühenduste juhtide koolitusprogrammi väljatöötamise, käivitamise ja elluviimisega.

Olulisel kohal on erinevate kodanikuühiskonna trendide analüüsimine ja uurimine ning regulaarne kodanikuühiskonna ja -ühenduste kohta käiva statistika kogumine, mis oleks aluseks edasiste poliitikavalikute kujundamisel. Jätkuvalt on tähtis tagada, et kodanikuühendusi puudutavad registriandmed saaksid tasuta kättesaadavaks, et aidata kodanikuühendustel leida võimalikke koostööpartnereid ning kodanikel organisatsioone, mille tegevuses osaleda. Registriandmete avalikustamine on oluline ka kodanikuühenduste läbipaistvuse suurendamise võtmes. Jätkata on vaja kodanikuühiskonna teemalise asja- ja ajakohase info avalikustamisega infoportaalides ning toetada üleriigilise tähtsusega suursündmuste toimumist.

Teise meetme tegevustes keskendutakse näiteks üleriigilise vabatahtlike ja vabatahtlike kaasavate kodanikuühenduste tunnustamise jätkamisele ja vabatahtliku tegevuse õiguskeskkonna kujundamisele – märksõnadeks eelkõige vabatahtlike kindlustamine ja maksuküsimused. Samuti on oluline tegeleda vabatahtliku tegevuse alase teavitustööga ning toetada vabatahtlike nõ tugivõrgustikku, et aidata kaasa vabatahtlike vahendamisele ja kaasamisele.

Kolmanda meetme tegevused puudutavad eelkõige annetuste, heategevuse ja filantroopia edendamist. Lisaks annetuste kogumise hea tava teemalisele nõustamisele või koolitamisele on olulisel kohal ka leidlike annetusviiside platvormide ja algatuste kasutuselevõtu toetamine. Ka siin on ühe tegevusena annetuste kogumist soodustava õigusliku keskkonna arendamine. Senisest veidi uue

suunana on sisse toodud kodanikuühenduste omatulu teenimise võimekuse arendamine erinevate meetoditega ning kodanikuühenduste ühiskondliku mõju hindamise ja selle kommunikeerimise võimekuse tõstmine.

LÄBIVAD TEEMAD

Kliima ja keskkonnahoid – seos neutraalne, ei kahjusta.

Võrdsed võimalused – seotud. Kodanikuühiskonna arengukava võtmes on oluline kaasata kodanikualgatuslikesse tegevustesse nii mehi kui naisi, erinevas vanuses elanikke, puudega ning erineva rahvusliku kuuluvusega elanikke. Seni on panustatud näiteks Harju ja Ida-Viru maakonna maakondliku arenduskeskustega, kus töötavad venekeelsete kodanikuühenduste konsultandid. Tellitavates uuringutes, kus asjakohane, uuritakse näiteks vastavate tunnuste lõikes erinevusi kodanikualgatuslikus tegevuses osalemises. Vajadusel arvestatakse üritusi korraldades, et neid viidaks läbi ruumides, kuhu pääseb ka liikumistakistusega inimene.

Vabatahtlikus tegevuses osaleb rohkem naisi (58%)³⁷. Sarnast tendentsi kinnitab ka see, et kodanikuühenduste aktiivsete liikmete hulgas on rohkem mehi 30% MTÜdest, rohkem naisi aga 43% MTÜdest. Meeste ja naiste osakaal on enam-vähem võrdne 27% MTÜde puhul.³⁸ Võrreldes viie aasta taguse uuringuga ei ole sooline tasakaal MTÜde aktiivses liikmeskonnas oluliselt muutunud, samal ajal on oluline mainida, et sooline jaotus ei ole seotud kodanikuühenduse suuruse, rahastamisvõimaluste, palgatöötajate olemasolu ega koostöövõrgustike ulatusega.

Võrdsete võimaluste eesmärki panustavad arengukava meetmetest eelkõige:

- ▣ meede 1.1 osalemisvõimaluste mitmekesistamise alaste tegevustega;
- ▣ meede 1.2 kodanikuühenduste poliitikas kujundamise protsessis osalemise alase võimekuse parandamise ja kodanikuühenduste kaasamise alaste tegevustega;
- ▣ meede 3.1 vene töökeelega kodanikuühenduste tegutsemisvõimekuse tõstmise alaste tegevustega.

Infoühiskond – seotud. IKT lahendused on üks viis, kuidas kodanikuühendused end nähtavamaks teha saavad ning selle kaudu kas uusi inimesi kaasata või olemasolevatega suhelda. Seni on näiteks koostöös maakondlike arenduskeskustega korraldatud kodanikuühendustele koolitusi vabavaraliste kodulehtede loomiseks ja haldamiseks. Ka on kodanikuühiskonna arengukava seotud erinevatest e-keskkondadest kogutavate andmete võtmes – oluline on maksimaalselt kasutada kodanikuühendustelt kogutavaid andmeid seal, kus need juba esitatud on, ning mitte koormata kodanikuühendusi andmete topelt esitamisega.

Infoühiskonna eesmärki panustavad arengukava meetmetest eelkõige:

- ▣ meede 1.1 uudsete koostöövormide ning osalemismeetodite katsetamise ja e-osalemise alaste tegevuste ning internetipõhise arutelukeskkonna loomisega, mis võimaldaks kodanikel algatada, kavandada, koostada ning seejärel esitada kollektiivseid märgukirju;
- ▣ meede 3.1 kodanikuühendusi puudutavate registriandmete tasuta kättesaadavaks tegemise ning kodanikuühiskonna teemalise info üleriigilise koondamise ja jagamise alaste tegevustega;

³⁷ Uuring "Vabatahtlikus tegevuses osalemine Eestis 2013"

³⁸ Uuring "Kodanikualgatuselise institutsionaliseerumine Eestis 2014"

- ▣ meede 3.2 vabatahtliku tegevuse alase teavitustööga seotud tegevustega, eelkõige infoportaali töös hoidmise ja edasiarendamisega.

Regionaalareng – seotud. Kodanikuühiskonna arengukava võtmes on oluline, et arendustegevused ulatuksid üle Eesti. Selleks tegutsevad igas maakonnas maakondlikud arenduskeskused, kus nõustatakse ja koolitatakse kohalikke alustavaid ja tegutsevaid kodanikuühendusi erinevates küsimustes – kodanikuühenduse asutamine, juhtimine, projektide kirjutamine, annetuste kogumine, vabatahtlike kaasamine jpm. Arengukava koostamiseks korraldati ka igas maakonnas arutelupäev, millega selgitati välja võimalikud piirkondlikud eripärad või vajadused. Suur osa kodanikuühiskonnast tegutseb kohalikul tasandil, näiteks küla- või asumiseltside vormis, seega mõjutab loodav arengukava ka regionaalarengut.

Regionaalarengu eesmärki panustavad arengukava meetmetest eelkõige:

- ▣ meede 2.2 kodanikuühenduste oskuste ja teadmiste arendamisega seotud tegevused, mis aitavad neil välja töötada ja osutada paremaid avalikke teenuseid ning tegeleda nende arendamisega;
- ▣ meede 2.3 avalike teenuste delegeerimiseks vajalike kvaliteedikriteeriumite, -standardite ja –vormide ettevalmise ning rakendamise ja avalike teenuste delegeerijate ning osutajate nõustamisega seotud tegevustega;
- ▣ meede 3.1 piirkondliku info- ja nõustamisteenuse tagamisega nii alustavatele kui tegutsevatele kodanikuühendustele ning Kohaliku omaalgatuse programmi jätkamisega, aga ka üleriigilise tähtsusega kodanikuühiskonna sündmuste toetamisega;
- ▣ meede 3.2 vabatahtlike nn piirkondlike tugikeskuste toetamisega, et aidata kaasa vabatahtlike vahendamisele ning nõustamisele.

Riigivalitsemise – tugevalt seotud. Kodanikuühiskonna arengukava aitab kaasa tõhusamale riigivalitsemisele. Kodanikuühendused saavad olla riigile partneriks näiteks (avalike) teenuste osutamisel, et teatud (avalikke) teenuseid tõhusamalt ja mõjusamalt osutada. Kodanikuühiskonna arengukava käsitleb ka osalemise teemasid, sh kaasamise hea tava senisest ulatuslikumat rakendamist. Samuti on loodav arengukava seotud andmete kogumisega – kavas on maksimaalselt ära kasutada olemasolevaid (registri)andmeid ja statistikat ning tugineda olemasolevatele uuringutele-analüüsidele. Oluline on ka ministriumide ja erinevate valitsustasandite vahelise koostöö parandamine, kuivõrd kodanikuühiskond on horisontaalne valdkond, mille arendamise panustavad erinevad valitsemisalad.

Riigivalitsemise eesmärki panustavad arengukava meetmetest eelkõige:

- ▣ meede 1.1 koostöö- ja osalemisvormide katsetamise ja levitamise alaste tegevustega;
- ▣ meede 1.2 kaasamiskoordinaatorite võrgustiku töö arendamise ning (riigi ja) KOV ametnike koolitamisega kaasamisalaste baastadmiste tõstmiseks. Samuti on siin oluline “Ühenduste rahastamise juhendmaterjali” levitamisega seotud tegevused, kuivõrd suur osa kodanikuühenduste rahastamisest käib läbi KOVide. Meede puudutab ka kaasamise heast tavast kinnipidamise jälgimise alaseid tegevusi.
- ▣ meede 2.1 sotsiaalse innovatsiooni ja sotsiaalse ettevõtluse arendamiseks valdkondadeülese koostöö toetamisega;
- ▣ meede 3.1 kodanikuühiskonna ja –ühenduste kohta käivate andmete kogumise ja avalikustamisega, samuti nende kohta käivate registriandmete tasuta kättesaadavaks tegemisega.

Riigivalitsemise mõistes on oluline on ka see, et Kodanikuühiskonna arengukavaga ei nähta ette ühegi uue struktuuri ega struktuuriüksuse loomist.

SEOSD RIIGI ARENGUVISIOONIDOKUMENTIDE, TEISTE VALDKONNA ARENGUKAVADE JA VÄLISLEPINGUTEST TULENEVATE VÕI EL ÕIGUSAKTIDEST TULENEVATE DOKUMENTIDEGA

Järgnevalt on kirjeldatud arengukava otsesed seosed ja kokkupuutekohad riigi arenguvisionidokumentides kinnitatud eesmärkide ja tegevustega, teiste valdkondade arengukavadega ning välisdokumentidega.

Eesti säästva arengu strateegia „Säästev Eesti 21”. Strateegia seab üheks eesmärgiks sidusa ühiskonna läbi sotsiaalse kaasatuse, regionaalse tasakaalu ja tugeva kodanikuühiskonna. Kodanikuühiskonna arengukava üldeesmärk toetab säästva arengu strateegia eesmärgi saavutamist.

Konkurentsivõime kava „Eesti 2020”. Konkurentsivõime kava üks eesmärk on SKT tõstmine elaniku kohta. Ka kodanikuühendused loovad töökohti ja müüvad oma tooteid või teenuseid, panustades SKT-sse umbes 2%-ga. Samuti on vabatahtlik tegevus võimalus aidata nt töötutuid taas tööturule, seega võib vabatahtlikust tegevusest olla kasu tööhõive taseme tõstmisele.

Eesti julgeolekupoliitika alused 2010, panustades eelkõige ühiskonna toimepidevuse ja sidususe tagamisse. Eesti julgeolekut tugevdab sidus kodanikuühiskond, kus teadlikul kodanikuaktiivsusel on oluline roll julgeoleku ja turvatunde edendamisel.

Noortevaldkonna arengukava 2014-2020, täpsemalt selle kolmanda alaeesmärgi kolmanda meetmega „noorte aktiivsuse osaluse toetamine kogukonnas ja otsustes”, mis toetab kodanikuühiskonna arengut.

Lõimumisvaldkonna arengukavaga „Lõimuv Eesti 2020” (kinnitamata), eelkõige selle esimese alaeesmärgi meetmega 1.2 „lgapäevaste kontaktide, suhtluse ja kaasamise toetamine ühiskonnas”.

Siseturvalisuse arengukava 2015-2020 (kinnitamata) ja selle programmi „Turvalisemad kogukonnad” eesmärgi „Eesti on ohutu elukeskkonnaga ja turvaliste kogukondadega ühiskond, milles inimesed tänu oam teadlikkuse ja oskuste kasvule ning algatava hoiaku võtmisega tunnetavad aktiivset rolli turvalisuse loomisel, oskavad turvalisuse riske märgata ning nendele adekvaatselt reageerida” meetmega 1 „eelduste loomine turvaliste kogukondade arenguks”. Kodanikuühenduste tegutsemisvõimekuse ning elanike ühiskondliku aktiivsuse tõstmine aitab kaasa eelduste loomisele turvaliste kogukondade arenguks, sest korralduse valdkonnas on vabatahtlike panus viimastel aastatel märkimisväärselt kasvanud.

Eesti tegevuskava avatud valitsemise partnerluses osalemisel 2014-2016 ning selle kõigi kolme prioriteetvaldkonnaga. Kodanikuühiskonna arengukava alaeesmärk „Osalemine on ühiskonnas loomulik ja väärtustatud. Läbimõeldud otsusteks tehakse koostööd nii avaliku võimu ja kodanikuühiskonna kui kodanikuühenduste vahel” panustab tegevuskava lubaduse nr 1 „parandada osalemiseks tarviliku info kättesaadavust”, lubaduse nr 2 „parandada poliitikakujundamise protsessis osalemise võimalusi” ja lubaduse nr 3 „tõsta valitsusasutuste ja valitsusväliste partnerite suutlikkust koostööd teha, huvirühmi kaasata ja osaleda” täitmisel. Kodanikuühenduste rahastamise korrastamise alased tegevused aitavad kaasa tegevuskava lubaduse nr 4 „suurendada avaliku raha kasutamise läbipaistvust ja arusaadavust” täitmisel. Arengukava teine alaeesmärk „kodanikuühenduste mõju ühiskondlike probleemide ennetamisele ja lahendamisele ning inimeste heaolu parandamisele on kasvanud läbi sotsiaalse innovatsiooni, sotsiaalse ettevõtluse ja avalike teenuste osutamise” aitab kaasa aga tegevuskava lubaduse nr 5 „tõsta avalike teenuste arendamise ja osutamise kvaliteeti” täitmisel.

Euroopa Komisjoni aruteludokumendis „Euroopa Komisjon ja kodanikuühendused: partnerluse tugevdamine“³⁹ esitatud ettepanekutega. Arengukava koostamisel on arvestatud kodanikuühiskonna arengu üldisi suundi Euroopas ning seniseid valdkonna arengut käsitlevaid strateegilise dokumente, sh mitmeid Euroopa Nõukogu dokumente ja soovitusi.

Arengukava on seotud **Siseministeeriumi valitsemisala tegevuskava** eesmärgi “kodanikualgatuse ja osalusdemokraatia edendamine kodanikuühenduste ja avaliku võimu koostöös” tegevusega „kodanikuühiskonna arendamine ja kodanikuaktiivsuse tõstmine” ning see omakorda riigieelarve strateegia peatükiga „kaasav riigivalitsemine” ja Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi peatükiga „demokraatia ja kaasamine”.

Arengukava on **kooskõlas Euroopa Komisjoni Valges Raamatus Euroopa Valitsemise kohta toodud põhimõtetega** ning dokumendis esitatud ettepanekutega⁴⁰. Euroopa Liidu tasandil ei ole sätestatud otsekohalduvaid või siduvaid kodanikuühiskonda reguleerivad õigusakte.

JUHTIMISSTRUKTUURI KIRJELDUS

Arengukava koostamise eest vastutas Siseministerium, kaasates sellesse Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni rakendamise tegevuskavade elluviimise ja täitmise hindamise ning kodanikuühiskonna ja riigi koostöö arendamise valitsuskomisjoni (EKAK ühiskomisjon)⁴¹, mis koosneb Vabariigi Valitsuse ja kodanikuühenduste esindajatest. Ühiskomisjon on moodustatud põhimõttel, et kuni pooled liikmetest on valitsusasutuste ning vähemalt pooled kodanikuühenduste esindajad.

Ühiskomisjoni esimees on siseminister ning ühiskomisjoni koosolekud toimuvad vähemalt kahel korral aastas. Komisjoni liikmed on:

▣ Avatud Eesti Fondi esindaja; ▣ Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku esindaja; ▣ Eesti Linnade Liidu või Eesti Maaomavalitsuste Liidu esindaja; ▣ Eesti Keskkonnaühenduste Koja esindaja; ▣ Eesti Külaliikumise Kodukant esindaja; ▣ Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liidu esindaja; ▣ Eesti Väitlusseltsi esindaja; ▣ Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse esindaja; ▣ Haridus- ja Teadusministeeriumi esindaja;	▣ Justiitsministeeriumi esindaja; ▣ Kultuuriministeeriumi esindaja; ▣ Eesti Õpilasesinduste Liidu esindaja; ▣ Rahandusministeeriumi esindaja; ▣ Riigikantselei esindaja; ▣ Riigikogu liige, kodanikuühiskonna toetusrühma esindaja; ▣ Siseministeeriumi esindajad (2); ▣ Sotsiaalministeeriumi esindaja; ▣ Sillamäe Lastekaitse Ühingu esindaja; ▣ SA Kodanikuühiskonna Sihtkapital esindaja; ▣ SA Poliitikauuringute Keskus Praxis esindaja.

EKAK ühiskomisjoni ülesandeks on kinnitada Vabariigi Valitsusele esitamiseks uue perioodi kodanikuühiskonna arengukava ja selle rakendusplaani eelnõu ning kehtiva kodanikuühiskonna arengukava täitmise aruanne, hinnata ja anda soovitusi EKAKi koostööpõhimõtete järgimiseks ning

³⁹ http://ec.europa.eu/transparency/civil_society/ngo/docs/communication_en.pdf

⁴⁰ White Paper: European Governance COM (2001) 42 http://ec.europa.eu/governance/white_paper/en.pdf

⁴¹ Moodustatud Vabariigi Valitsuse 16. augusti 2007 korraldusega nr 380 ning muudetud 6. juuli 2012 korraldusega nr 298.

arutada probleeme ja ettepanekuid EKAKi koostööpõhimõtete ja kodanikuühiskonna arengukava rakendamisel ning avaliku võimu ja kodanikualgatuse koostöös ning pakkuda lahendusi.

Ühiskomisjoni 13. juuni 2013 koosolekul otsustati alustada sama aasta sügisel uue arengukava koostamisega. Sama aasta 16. detsembri koosolekul otsustati saata arengukava koostamise ettepanek Vabariigi Valitsusele. Ühiskomisjoni 25. juuni 2014 koosolekul otsustati arengukava prioriteedid ehk fookusteemad, millest edasiste arutelude käigus formuleerusid arengukava kolm alaeesmärki.

Arengukava koostamise arutelud koosnesid neljast suuremast etapist: 2013. aasta oktoobris toimusid ettevalmistavad fookusrühmad ekspertide, suuremate kodanikuühenduste ning kodanikuühiskonna kokku puutuvate riigiasutustega, sh rahastajatega. 2014. aasta kevadel toimus igas maakonnas arutelupäev väiksematele kodanikuühendustele, kus küsiti nende ideid ja mõtteid kodanikuühiskonna probleemidest ning nende lahendamiseks. Sama aasta mais toimus viiel teemal kokku viis töörühma, kus tegeleti lahendamist vajavate probleemidega juba konkreetsemalt ja põhjalikumalt. 2014. aasta oktoobris toimus neljal teemal neli töörühma, kus tegeleti valitud probleemide lahendamiseks vajalike tegevuste pakkumisega. Detsembris toimus viimane arutelu arengukava tegevuste potentsiaalsete elluviijatega, mis aitas ette valmistada arengukava esitamise avalikule konsultatsioonile ning kooskõlastusringile.

Arengukava rakendusplaani täitmise aruanne esitatakse Vabariigi Valitsusele hiljemalt iga järgneva aasta 1. märtsiks koos järgneva nelja aasta rakendusplaaniga. See annab ühelt poolt Vabariigi Valitsusele pideva ja ajakohase ülevaate valdkonnas toimuvast, teiselt poolt aga võimaldab huvirühmadel olla senisest paremini toimuvaga kursis. Samuti võimaldab tihedam aruandlus paremini hinnata arengukava võimaliku muutmise või uuendamise vajadust.

Arengukava rakendusplaani täitmise aruanne valmistatakse ette ja koostatakse koostöös arengukava tegevuste elluviijatega, sh kodanikuühendustega. Samas koosseisus valmistatakse ette ka järgnevate aastate rakendusplaani.

Arengukava lõpparuanne esitatakse Vabariigi Valitsusele hiljemalt 31. juuniks 2021.

MAKSUMUSE PROGNOOS

Arengukava kogumaksumuse prognoos alaeesmärkide ja aastate lõikes arengukava kestuse perioodil esitatakse hiljem koos arengukava ja rakendusplaani saatmisega ametlikule kooskõlastusringile.

VALDKONNA ARENGUKAVA RAKENDUSPLAAN

Valdkonna arengukava viiakse ellu rakendusplaani alusel, mis on kooskõlas riigi eelarvestrateegia ja tuleva aasta riigieelarve seadusega. **Rakendusplaani koostatakse aastateks 2015-2018 ning uuendatakse igal aastal järgneva neljaks aastaks.**

Rakendusplaani esitatakse:

1. üld- ja alaeesmärgid koos mõõdikutega;
2. meetmed koos eesmärkide, mõõdikute ja tulemustega;
3. tegevused ja nende soovitud tulemused või väljundid;
4. vastutajad meetmete ja tegevuste lõikes;

5. rakendamise maksumus alaeesmärkide, meetmete, tegevuste, vastutavate ministeeriumite ja aastate lõikes riigi eelarvestrateegia perioodil.

Rakendusplaan esitatakse hiljem koos arengukava ja rakendusplaani saatmisega ametlikule kooskõlastusringile.

TÖÖVERSIOON 10.12.2014